

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

ГАЙДУЧИК Петро Данилович

УДК 159.942-056.24(043.3)

**ІДЕНТИФІКАЦІЙНІ ЧИННИКИ
ПЕРЕЖИВАННЯ СЕПАРАЦІЙНОЇ ТРИВОГИ
В УМОВАХ ЛІКУВАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ**

19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Луцьк – 2018

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор
Вірна Жанна Петрівна,
Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки,
декан факультету психології та соціології

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Кочарян Олександр Суренович,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна,
завідувач кафедри психологічного
консультування та психотерапії

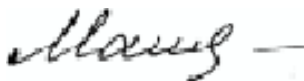
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник
Маслюк Андрій Миколайович,
Національна школа суддів України,
провідний науковий співробітник відділу
науково-методичного супроводження
психологічної підготовки суддів

Захист відбудеться 8 червня 2018 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 32.051.05 у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки за адресою: вул. Потапова, 9, м. Луцьк, 43024.

З дисертацією можна ознайомитися на сайті <http://eenu.edu.ua> та у бібліотеці Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки за адресою: вул. Винниченка, 30 а, м. Луцьк, 43024.

Автореферат розісланий 8 травня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. Я. Малімон

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Останнім часом вивчення проблеми емоційної сфери особистості посідає одне з перших місць у контексті актуальних питань її соціально-психологічної адаптації та особистісної безпеки. Одним із потужних внутрішніх факторів особистісного благополуччя є тривожність, яка не лише визначає стабільність переживання особистістю відчуття безпеки, але й відповідає за психологічну стійкість у стресових ситуаціях.

Соціальні та природні катаклізми, надлишок інформаційних подразників, високий темп життя, збільшення особистої відповідальності роблять існування будь-якої людини джерелом переживання тривоги. На тлі багаточисельних досліджень переживання тривоги як специфічного стану людини, що виникає в особливих напружених умовах і проявляється в надмірному хвилюванні і страху щодо загроз фізичної небезпеки, неприємностей, невдач тощо (В. Астапов, Ф. Василюк, Р. Лазарус, М. Левітов, М. Литвак, В. Мясищев, Ч. Спилбергер, Дж. Тейлор, П. Тілліх та ін.), по-особливому виокремлюється феномен сепараційної тривоги, яка традиційно розглядається як базовий афект, що продукує стан незахищеності й безпорадності внаслідок розлучення з тими, хто необхідний для виживання.

Значна частка науково-прикладних робіт з вивчення переживання сепараційної тривоги відноситься до психоаналітичного напрямку (А. Адлер, Дж. Боулбі, Дж. Вайсс, Д. Мак-Девітт, М. Малер, Г. Саллівен, Дж. Хофман, Р. Шпітц, З. Фройд, К. Хорні та ін.). У вітчизняній психології особливої уваги заслуговують праці А. Варги, Ф. Василюка, Я. Гошовського, В. Дубінської, О. Кочаряна, А. Маленової, А. Маслюка, С. Нартової-Бочавер, Ю. Потапової Т. Ситько та ін. Аналіз зазначених наукових доробок з вивчення сепараційних переживань людини дає змогу виокремити малодосліджуваний аспект їхньої ідентифікаційної детермінації для позначення суб'єктивного відчуття втрати частини «Я» внаслідок розриву з об'єктом прив'язаності (Дж. Боулбі, Р. Грановська, А. Дитюк, Н. Каліна, Г. Каплан, Ж.-М. Кінодо, О. Кочарян, М. Малер, Б. Седок, З. Фройд та ін.).

Саме в такому контексті актуальними є дослідження переживання сепараційної тривоги людини, яка потрапила на довготривале лікування і протягом певного періоду відчуває себе відірваною від рідних, близьких, звичного кола професійних і соціальних зв'язків тощо. Вважаємо, що саме зазначений аспект вивчення ідентифікаційної детермінації переживання сепараційної тривоги в умовах лікувальної реабілітації дасть змогу деталізувати не лише загальний емоційний стан пацієнта, але й окреслить шляхи його швидшого одужання. Отже, актуальність і недостатня наукова розробка проблеми, її практична значущість обумовили вибір теми дисертаційного

дослідження «Ідентифікаційні чинники переживання сепараційної тривоги в умовах лікувальної реабілітації».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до наукової теми кафедри загальної і соціальної психології та соціології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки «Методологія і практика дослідження особистості» та є складовою комплексної науково-дослідної теми «Психогенеза ревіталізації депривованої особистості» (державний реєстраційний номер 0113U002218), що координується Міністерством освіти і науки України. Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 4 від 27.11.2014 р.).

Метою дисертаційної роботи є теоретичне та емпіричне обґрунтування ідентифікаційних чинників переживання сепараційної тривоги в умовах лікувальної реабілітації.

Відповідно до поставленої мети вирішувалися такі **завдання**:

1. На основі теоретико-методологічного аналізу проблеми в медико-психологічній літературі розкрити ідентифікаційні особливості сепараційних переживань особистості.

2. Емпірично визначити ідентифікаційні чинники переживання сепараційної тривоги в умовах лікувальної реабілітації засобом операціоналізації їхніх особистісно-поведінкових показників.

3. Розробити емпіричну модель психологічних маркерів переживання сепараційної тривоги в умовах лікувальної реабілітації в осіб з різним статусом ідентичності.

4. Окреслити напрями психотерапевтичної роботи з пацієнтами щодо набуття особистісної захищеності і комфорту в умовах лікувальної реабілітації.

Об'єкт дослідження – сепараційна тривога особистості.

Предмет дослідження – ідентифікаційні чинники сепараційної тривоги особистості в умовах лікувальної реабілітації.

Методологічною основою дисертаційного дослідження є принципи єдності внутрішнього і зовнішнього в детермінації психічного (К. Абульханова-Славська, Ф. Василюк, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонтьєв, С. Максименко, В. Москаленко, А. Петровський, С. Рубінштейн та ін.); положення щодо дослідження психічних станів особистості (О. Будницька, Л. Куліков, М. Левітов, О. Прохоров, В. Семиченко, І. Чеснокова, В. Юрченко та ін.); комплексний підхід до вивчення сепараційної тривоги особистості за прямими та побічними показниками прояву (Дж. Боулбі, Я. Гошовський, М. Кляйн, І. Лангмейер, М. Малер, З. Матейчик, О. Кочарян, З. Фрейд, К. Хорні та ін.); уявлення про роль ідентифікаційних факторів у формуванні психологічної зрілості особистості (Г. Андрєєва, Н. Антонова, Ж. Вірна, О. Гуменюк,

В. Злівков, Н. Пілат, О. Ходаковська, Л. Шнейдер, Е. Еріксон та ін.). Також використано наукові здобутки щодо психологічного супроводу процесу лікувальної реабілітації (О. Бондаренко, А. Борисюк, Б. Карвасарський, А. Квасенко, К. Максименко, В. Матвеев, В. Ташликов, Й. Харді, І. Шамов, Н. Шевченко та ін.).

Методи дослідження: *теоретичні* (аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, систематизація наукової літератури щодо вивчення ідентифікаційної детермінації переживання сепараційної тривоги особистості в умовах лікувальної реабілітації); *емпіричні* (бесіда; спостереження; тестування із застосуванням методик: шкала тривожності Дж. Тейлора, методика вивчення особистісної ідентичності (МВОІ) Л. Шнейдер, методика оцінки психічної активації, інтересу, емоційного тону, напруженості і комфортності М. Курганського і Т. Немчіна, клінічний опитувальник для виявлення й оцінки невротичних станів К. Яхіна і Д. Менделевича, опитувальник самооцінки психічних станів Г. Айзенка, методика вивчення стратегій копінг-поведінки (шкала SACS), особистісний опитувальник FPI (модифікована форма В), методика виявлення домінуючого інстинкту В. Гарбузова, опитувальник діагностики самоактуалізації особистості (О. Лазукін в адаптації Н. Каліної); *методи математичної статистики:* критерій нормальності Колмогорова-Смирнова (для визначення міри відповідності емпіричного розподілу нормальному з метою адекватного вибору подальших методів обробки емпіричних даних (параметричних або непараметричних); дискримінантний аналіз (для підтвердження та візуалізації диференціації вибірки); критерій Краскела-Уоллеса (для встановлення міжгрупових відмінностей між двома та більше незалежними вибірками); множинний регресійний аналіз (МРА) (для встановлення взаємозв'язку між залежною змінною (результуючою) та кількома іншими змінними (вихідними) з метою встановлення найбільш прогностичних детермінант сепараційної тривоги респондентів з усіх субвбірок). Статистична обробка даних здійснювалась за допомогою комп'ютерного забезпечення SPSS для Windows версія 13.0.

Організація і база дослідження. Дослідження проводилося на базі Волинської обласної інфекційної лікарні. Вибірку дослідження склали 262 особи віком від 28 до 40 років, які перебували на денному стаціонарі до 21 доби.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в тому, що:

вперше: конкретизовано психологічний зміст особистісної ідентифікації у переживанні сепараційної тривоги в умовах лікувальної реабілітації; визначено основні відмінності особистісно-поведінкових характеристик осіб з різними статусами ідентичності та окреслено їхні психологічні профілі («автономно тривожний», «захисного егоцентризму», «фрустраційно-депресивний»,

«самовідданої активності»; «емоційної домінантності»); виокремлено комплекс прогностичних детермінант переживання сепараційної тривоги у респондентів з різними статусами особистісної ідентичності (*імпульсивно-фобічний, агресивно-допитливий, агресивно-фрустраційний, довірливо-ригідний, напружено-ригідний*);

розширено і доповнено уявлення про зміст і перебіг сепараційної тривоги засобом конкретизації її змістових та процесуальних ознак в умовах лікувальної реабілітації людини; положення щодо впливу успішно пройденної сепарації людини на формування її ідентифікаційного досвіду;

подальшого розвитку набули положення про теоретико-методологічні засади комплексного застосування психотерапевтичних заходів з актуалізації внутрішніх ресурсів хворої людини при переживанні сепараційної тривоги в умовах лікувальної реабілітації.

Практична значущість дисертаційного дослідження полягає в тому, що отримані результати можуть успішно використовуватися у практиці медичних працівників та психологів, які працюють у сфері медичного обслуговування. Теоретичні положення і практичні здобутки дисертаційної роботи можуть використовуватися у викладанні навчальних дисциплін «Загальна психологія», «Психодіагностика», «Диференціальна психологія», «Клінічна психологія» та «Психологія здоров'я» для студентів психологічних спеціальностей та під час проходження медико-діагностичної практики.

Результати дослідження **впроваджено** в навчальний процес Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (№ 03-28/03/12 від 03.01.2018 р.), Запорізького національного університету (№ 01.01-13 від 04.01.2018 р.), Мукачівського державного університету (№ 58 від 18.01.2018 р.); у психологічну практику роботи Волинської обласної інфекційної лікарні (№ 88/01-09 від 17.09.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Розроблені автором теоретичні положення й отримані емпіричні результати є самостійним внеском у дослідження ідентифікаційних чинників переживання сепараційної тривоги в умовах лікувальної реабілітації. В статті, написаній у співавторстві [5], авторським здобутком є розробка та реалізація емпіричної програми дослідження заявленої проблеми (75%). Розробки та ідеї співавтора в дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації відображено в публікаціях автора, обговорено на засіданнях кафедри загальної та соціальної психології і соціології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Результати проведеного дослідження доповідалися автором на *міжнародних науково-практичних конференціях*: «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин» (Кам'янець-Подільський, 2016), «Особистість і суспільство: методологія та практика сучасної психології» (Луцьк, 2016); «Социально-педагогическая и

медико-психологічна підтримка розвитку особистості в онтогенезі» (Брест, 2016); «Особистість у соціальному, віковому та клінічному вимірі сучасного життя» (Луцьк, 2016); «Психологія. Цінності. Духовність» (Луцьк, 2017); «Соціальна адаптація людей літнього віку в сучасному суспільстві, ортобіоз та паліативна допомога» (Луцьк, 2017); *всеукраїнських науково-практичних конференціях*: «Сучасна особистість: психологічні межі, життєвий шлях, самореалізація» (Черкаси, 2016); «Особистісні та ситуативні детермінанти здоров'я» (Вінниця, 2017); *міжрегіональному науково-практичному семінарі* «Сучасні проблеми практичної психології у Волинському регіоні» (Луцьк, 2012-2015); науковому семінарі «Психогенеза особистості: норма і девіація» (Луцьк, 2016).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено у 15 публікаціях, з яких 2 – колективні монографії, 4 статті опубліковано у виданнях, що включені до переліку фахових у галузі психології, 1 стаття – у міжнародному періодичному виданні з психології, 8 – у збірниках наукових праць та матеріалів конференцій.

Обсяг та структура роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (242 найменування, з них 12 – англійською мовою) та 7 додатків на 16 сторінках. Загальний обсяг дисертації складає 209 сторінок. Основний зміст роботи викладено на 169 сторінках. Робота містить 10 рисунків і 17 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито методологічні та теоретичні засади дослідження, висвітлено наукову новизну і практичну значущість роботи; наведено дані про апробацію і впровадження результатів дослідження у практику, подано інформацію про структуру й обсяг дисертації.

Перший розділ «*Теоретико-методологічні аспекти вивчення сепараційної тривоги особистості*» присвячено розкриттю науково-евристичного потенціалу поняття сепараційної тривоги в медико-психологічній літературі; теоретичному узагальненню концептуальних позицій вивчення ідентифікаційної детермінації поведінки людини та з'ясуванню ідентифікаційного виміру сепараційних переживань особистості.

Теоретико-методологічний аналіз проблеми вміщує огляд наукових положень вивчення сепараційної тривоги особистості в таких галузях, як загальна, медична, вікова, соціальна психологія та ін. На фоні різновекторних досліджень феномену тривожності особистості (Г. Айзенк, В. Астапов, Л. Дьоміна, Р. Кеттел, М. Литвак, В. Мясіщев, А. Прихожан, Ч. Спілбергер, Дж. Тейлор та ін.) сепараційній тривозі відводиться особливе місце в системі психологічного знання. Зазначено, що психологічне явище сепарації (розлуки,

розриву) переважно розглядається як наслідок розставання з людиною, з якою встановлені відносини довіри.

Детально розглянуто психоаналітичну позицію щодо вивчення сепараційної тривоги в працях З. Фрейда (як функція Его, що полягає в попередженні людини про загрозу), К. Хорні (як переживання інтенсивного відчуття відсутності безпеки); В. Райха (як різновид перешкоди контакту енергії організму із зовнішнім світом); А. Адлера (як спроба відновлення соціального почуття (почуття єдності із соціумом)); Е. Еріксона (як форма недовіри, підозрілості до світу та людей внаслідок позбавлення батьківського піклування (материнської любові)).

Найбільший розвиток концепція сепараційної тривоги отримала в: *теорії прив'язаності Дж. Боулбі*, в якій зазначено, що почуття безпеки досягається засобом встановлення надійної прив'язаності між батьками і дітьми, а рання і тривала розлука з матір'ю призводить у розвитку дитини до прояву синдрому «афективної тупості»; *теорії об'єктних відносин Д. Віннікотта і М. Малера*, в якій описано негативний вплив ранніх порушень у стосунках з матір'ю на розвиток дитини та виокремлено етапи розвитку об'єктних відносин: аутизм, симбіоз, стадія сепарації-індивідуалізації; *теорії інтерперсональних відносин Г. Саллівена*, де інтерперсональні стосунки розглядаються як наслідок порушення надійних та емоційно задовільних стосунків з батьками в дитинстві; *теорії депривації Й. Лангмейєра і З. Матейчека*, в якій суть психічної депривації розкривається через психічний стан, що виникає внаслідок таких життєвих ситуацій, в яких суб'єкт не має можливостей для задоволення основних життєвих потреб достатньою мірою та протягом тривалого часу, а також конкретизовано такі види депривації, як сенсорна, когнітивна, емоційна і соціальна; в теорії *ресоціалізації депривованої особистості Я. Гошовського*, який зазначає, що депривація призводить до амбівалентності й розщеплення, тому одним із домінуючих станів особистості, що ресоціалізується, є маргінальність як помежове перебування в когнітивному дисонансі, на зламі двох чи кількох культурних (субкультурних) систем. Також Р. Спітц описав феномен «госпіталізму» або аналітичної депресії; Дж. Хоффман виокремив чотири види сепарації (конфліктологічна незалежність, атитюдна незалежність, емоційна незалежність та функціональна незалежність).

Дослідження в межах сучасної психології зосереджені в роботах А. Варги, Л. Виготського, В. Дубінської, М. Лісіної, В. Мухіної, С. Нартової-Бочавер, Т. Ситько, Є. Соколової та ін. Особливої уваги заслуговують доробки наукової школи О. Кочаряна, де вивчаються різноманітні феномени порушення міжособистісних стосунків (міжособистісна залежність, страх психологічної інтимності, девальвація зрілості, синдром «емоційного холоду» в міжособистісних стосунках, самотність тощо) і наголошено, що порушення генези міжособистісних стосунків пов'язане із психологічною травматизацією

при проходженні стадій злиття і сепарації в розвитку особистості (І. Бару, М. Жидко, А. Коцар, М. Півень, Н. Терещенко, Є. Фролова, Н. Ярова та ін.).

Широкий спектр аналізу проблеми сепараційних переживань дав змогу резюмувати, що сепарація є послідовним усвідомленням людиною, що дорослішає, та її батьками, своєї визначеності, в ході чого формується почуття незалежності й відбувається побудова унікальної особистісної ідентичності кожного.

Систематизація психологічних уявлень про ідентифікаційні координати сепараційних переживань особистості охоплює широкий арсенал теоретико-емпіричних доробок, у яких розкрито понятійно-аксіологічний зміст ідентичності, починаючи з розгляду феномену ідентичності в різних психологічних теоріях (А. Адлер, У. Джеймс, Е. Еріксон, Дж. Келлі, Дж. Марсія, Ж. Піаже, К. Роджерс, Г.Теджфел, Дж. Тернер, З. Фройд, Е. Фром, К. Хорні та ін.); як центрального механізму структурування свідомості, що протягом онтогенезу людини формує її соціально значущі особистісні риси, завдяки яким особистість самостійно створює систему координат, в якій вона й функціонує (Г. Агеєв, О. Белінська, Ж. Вірна, Л. Виготський, М. Заковортна, І. Кон, С. Максименко, В. Мухіна, М. Обозов, А. Фурман, О. Швачко та ін.); й завершуючи аналізом структури та типології рольової соціальної ідентичності (Е. Абес, Г. Андрєєва, О. Белінська, Н. Іванова, К. Коростеліна, Н. Пилат, І. Середницька, Т. Стефаненко, А. Толстих, О. Ходаковська Л. Шнейдер та ін.).

У другому розділі *«Програма емпіричного вивчення ідентифікаційних чинників переживання сепараційної тривоги в умовах лікувальної реабілітації»* презентовано змістові та процесуальні ознаки переживання сепараційної тривоги в умовах лікувальної реабілітації особистості та обґрунтовано процедуру, методи і методики вивчення проблеми.

Проведений теоретичний аналіз феномену сепараційної тривоги як психічного стану особистості, що викликаний ситуацією розставання (розриву) з об'єктами прив'язаності, й продукує незахищеність і беспорядність, що проявляється в переживанні самотності, покинутості, фрустрації і відчаю, став основою розробки власної наукової позиції в дослідженні його ідентифікаційної детермінації. За умов переживання сепараційної тривоги під час лікувальної реабілітації людина по особливому реагує на емоційне навантаження розриву зі звичним середовищем, і якщо захисні сили організму виснажуються, порушується рівновага, спостерігаються подвійні патологічні прояви і патологічні реакції особистості.

Логіка наукового пошуку передбачала вивчення переживання сепараційної тривоги в межах клінічної психології, зокрема сепараційних впливів на стан хворого, а, отже, й на ефективність лікувального процесу. Зазначено, що переживання тривожних станів у процесі лікувальної реабілітації є закономірним і відображає загальний емоційний фон пацієнта; також

переживання хворими людьми сепараційної тривоги в умовах лікувального закладу потребує постійного контролю лікаря, оскільки не можна ігнорувати вплив психічної сфери на лікування того чи іншого захворювання.

Деталізовано змістові та процесуальні ознаки переживання сепараційної тривоги в умовах лікувальної реабілітації через опис: специфіки психічних станів у ситуації хвороби (С. Боткін, Т. Бутко, К. Максименко, М. Мудров, О. Прохоров, І. Чеснокова та ін.); різновидів емоційних станів хворої людини (Ю. Зубарев, А. Квасенко, С. Максименко, В. Ташликов, Й. Харді, Н. Шевченко та ін.); специфіки усвідомлення внутрішньої картини хвороби людини («психологічний радикал хвороби», «заперечення факту хвороби», «роль хворої людини») (Б. Карвасарский, Н. Лакосина, Н. Магазаник, М. Манухіна, О. Соколова, Г. Ушаков та ін.); взаємодії лікаря з хворою людиною, яка перебуває на довготривалому лікуванні в медичному закладі (А. Борисюк, М. Боухал, Р. Конечний, В. Матвеев, В. Менделевич, І. Шамоу та ін.). Резюмовано, що сепараційна тривога в умовах лікувальної реабілітації може бути кваліфікована як винятковий психічний стан, який супроводжується високим напруженням природного плину психічних процесів, що призводить до їхньої деструкції або до мобілізації в психічній діяльності.

Констатовано, що загальний емоційний стан хворої людини пов'язаний як з пізнанням себе, своєї діяльності і поведінки в ситуації хвороби, так і з пізнанням соціального життя і соціальних відносин, інших через призму власного захворювання. Беззаперечно узагальнюючим є положення, що психічні стани тісно пов'язані з індивідуальними особливостями особистості, які детерміновані умовами її соціального життя і соціальних відносин. Тому, розглядаючи включення особистості в ситуацію (Л. Анциферова, А. Болотова, Ж. Вірна, О. Кронік, В. Нуркова, А. Філіппов та ін.) довготривалого перебування в медичному закладі, дослідники зазначають, що основним механізмом збереження особистісної цілісності й впевненості є сформована ідентичність людини, яка не лише визначає рівень її загальної адаптивності, але й спонукає до вибіркової активності, а отже заставляє економно й гнучко обирати шлях переживання складних життєвих умов (М. Боришевський, І. Гофман, О. Кочарян, А. Маслюк, С. Московічі, В. Москаленко, А. Налчаджян, Г. Фогельсон, Л. Шнейдер та ін.).

Ідентифікація є центральним механізмом структурування свідомості, що протягом онтогенезу людини формує її соціально значущі особистісні риси, які в умовах адекватного реагування на складну ситуацію характеризуються успішно пройденою сепарацією, а саме, така людина вміє брати на себе відповідальність, ділитися і співпрацювати, адекватно справлятися з фрустрацією, без заздощів реагувати на авторитет інших, здоровим чином виражати свої почуття, говорити «ні», переживати глибинну близькість (Б. Уайнхолд, Дж. Уайнхолд). Людина з успішною сепарацією в умовах

лікувальної реабілітації є компетентною в міжособистісних стосунках, а отже може краще адаптуватися до перебування в медичному закладі, вибудувати аутентичну дистанцію в кожній конкретній ситуації щодо різних людей, віднайти можливості обрати позицію від близькості до незалежності, й, відповідно, прискорити процес одужання.

Презентовані змістові й процесуальні ознаки переживання сепараційної тривоги в умовах лікувальної реабілітації особистості стали методологічним орієнтиром операціоналізації основних психологічних показників змісту ідентифікаційної детермінації сепараційної тривоги людини протягом перебування в лікарні та визначення методів і процедур дослідження. Використана низка методів і психодіагностичних методик дослідження, чіткість планування та конкретизація етапів дослідження дають право стверджувати, що результати дисертації є вірогідними у вивченні ідентифікаційних чинників переживання сепараційної тривоги в умовах лікувальної реабілітації.

У **третьому розділі** *«Емпіричне вивчення ідентифікаційних чинників переживання сепараційної тривоги в умовах лікувальної реабілітації»* презентовано результати емпіричного вивчення ідентифікаційних чинників переживання сепараційної тривоги в умовах лікувальної реабілітації особистості, емпірично визначено основні відмінності психологічних профілів осіб з різними рівнями ідентичності й виокремлено комплекс прогностичних детермінант переживання сепараційної тривоги; обґрунтовано психологічні можливості психотерапевтичних заходів щодо набуття особистісної захищеності і комфорту особистості в умовах лікувальної реабілітації.

Опис результатів емпірико-діагностичного вивчення проблеми представлено на вибірці осіб, в якій виокремлено п'ять груп досліджуваних із різним статусом сформованої ідентичності: група 1 – досліджувані із статусом передчасної ідентичності (n=48); група 2 – досліджувані із статусом дифузної ідентичності (n=44); група 3 – досліджувані із статусом ідентичності «мораторій» (n=52); група 4 – досліджувані із статусом досягнутої ідентичності (n=54); група 5 – досліджувані із статусом псевдоідентичності (n=64).

Застосування Z-критерію нормальності Колмогорова-Смирнова підтвердило те, що розподіл усіх діагностованих показників в досліджуваних групах істотно відрізняється від нормального на рівні $p \leq 0,05$. Для додаткової перевірки доцільності диференціації груп респондентів залежно від статусу сформованої ідентичності була застосована процедура дискримінантного аналізу. Отримані результати засвідчили високу інформативність (97 %) власних значень виділених канонічних дискримінативних функцій. Статистично достовірні показники та χ^2 -тест на рівні $p \leq 0,001$ підтвердили доцільність розрізнення саме п'яти груп респондентів залежно від статусу сформованої ідентичності

Подальша обробка отриманих емпіричних даних передбачала перевірку статистичної гіпотези щодо існування відмінностей у переживанні сепараційної тривоги в умовах лікувальної реабілітації в респондентів з різним рівнем сформованої особистісної ідентичності. За допомогою критерію Н Крускала-Уоллеса виявлено статистично значущі відмінності між переважною більшістю діагностичних критеріїв ($p \leq 0,05$, $p \leq 0,01$, $p \leq 0,001$).

Відмінності в особистісних характеристиках респондентів із визначеними рівнями сформованої ідентичності засвідчили, що для респондентів із вираженою *передчасною ідентичністю* властиві ознаки високої тривожності, різноманітних фрустраційних переживань, які можуть проявлятися в агресивності щодо ситуації, яка склалася, й оточуючих людей; їхня розвинута комунікативність межує із сформованою уважністю, внутрішньою захопленістю і бажанням працювати, але ситуація обмеження лікувально-реабілітаційними вимогами провокує виражені ознаки ригідності, про що свідчать захисні стратегії «обережних дій». З огляду на психологічний профіль цих випробуваних, його зміст узагальнено як *«автономно тривожний»*.

Для респондентів із вираженою *дифузною ідентичністю* властиві ознаки сформованої захисної поведінки в її різноманітних проявах від імпульсивно-агресивних до уникаючих дій, що ймовірно пов'язано із вираженим у цій групі досліджуваних генофільним типом домінування базового інстинкту, що проявляється у сформованому егоцентризмі на інтересах дітей і сім'ї, надмірній любові й турботі про безпеку і здоров'я своїх дітей, тенденції до заперечення свого «Я» на користь «Ми», знаходить вияв у потребі постійного пізнання і гнучкості в спілкуванні. Узагальнення цих особистісних характеристик оформлено у психологічний профіль *«захисного егоцентризму»*.

Що стосується респондентів із вираженою *кризою ідентичності («мораторій»)*, то завдяки зафіксованому егофільному типу базового інстинкту, що проявляється у таких характеристиках, як консерватизм, готовність поступитися соціальними потребами заради власної безпеки, заперечення ризику, тривожність щодо свого здоров'я і благополуччя, та яскравих проявів депресивності і роздратованості, їхній психологічний профіль узагальнено як *«фрустраційно-депресивний»*.

Досягнута позитивна ідентичність досліджуваних визначається комплексом таких виражених домінуючих інстинктів, як «дослідницький тип» в ознаках спрямованості на творчість, самовідданості в реалізації творчих прагнень, та «лібертофільний тип», що виявляється в схильності до протесту, прагнення до незалежності, реформаторства, революційних перетворень та нетерпимості до будь-яких форм обмежень або придушення «Я». Це не позбавляє цих досліджуваних проявів невротичної депресивності й реактивної агресивності, але загалом їхній емоційний тонус визначається витривалістю,

активністю і захопленістю, що узагальнено в психологічному профілі «самовідданої активності».

Респонденти із вираженою *псевдопозитивною ідентичністю* увібрали ознаки захисних стратегій асертивної та прихованої поведінки; зафіксований домінуючий «дігнітофільний тип» прояву базового інстинкту знаходить вияв у безкомпромісності і прямоті у стосунках з лідерами, нетерпимості до усіх форм утиску прав людини та домінуванні честі та гордості над безпекою; «домінуючий тип» проявляється в характеристиках готовності до жорсткої боротьби за лідерство, за перше місце, пріоритет загального (інтересів справи, колективу) над особистим (інтересами однієї людини), що супроводжується яскравими ознаками емоційної лабільності й загалом оформлено у психологічний профіль «емоційної домінантності».

Внаслідок застосування методу множинного регресійного аналізу щодо масиву діагностичних даних групи осіб зі сформованою *передчасною ідентичністю* було отримано остаточну модель множинної регресії, яка пояснює 86 % дисперсії залежної змінної (тривожність) і вміщує такі діагностичні критерії: імпульсивні дії ($\beta=0.740$); obsесивно-фобічні порушення ($\beta=0.475$); асоціальні дії ($\beta=0.353$); потреба в пізнанні ($\beta=0.324$), інтерес ($\beta=-0.345$) (коефіцієнт множинної кореляції остаточної регресійної моделі складає $R=0,931$).

В групі осіб із статусом *дифузної ідентичності* модель регресійного аналізу (70 % дисперсії) вміщує такі критерії: агресивні дії ($\beta=0.770$); інтерес ($\beta=0.760$); імпульсивні дії ($\beta=-0.699$); фрустрація ($\beta=0.695$); потреба в пізнанні ($\beta=0.600$), саморозуміння ($\beta=0.589$); емоційний тонус ($\beta=0.575$); егофільність ($\beta=-0.519$) і депресивність ($\beta=0.503$) ($R=0,828$).

Щодо масиву діагностичних даних групи осіб із статусом *кризової ідентичності («мораторій»)*, то отримано остаточну модель множинної регресії, яка пояснює 81 % дисперсії і складається з критеріїв: агресивність ($\beta=0.454$); ригідність ($\beta=0.351$); роздратованість ($\beta=-0.281$); обережні дії ($\beta=0.268$); депресивність ($\beta=-0.254$); фрустрація ($\beta=0.224$); емоційна лабільність ($\beta=0.213$) ($R=0,900$).

В групі осіб із *досягнутою позитивною ідентичністю* було отримано остаточну модель множинної регресії, яка пояснює 83 % дисперсії залежної змінної в комплексі критеріїв: ригідність ($\beta=0.733$); домінуючий інстинкт егофільного типу ($\beta=-0.234$); домінантність ($\beta=-0.229$); домінуючий інстинкт домінантного типу ($\beta=-0.224$) ($R=0,914$).

Основними детермінантами переживання сепараційної тривоги в групі пацієнтів із сформованою *псевдопозитивною ідентичністю* стали такі діагностичні критерії: напруженість ($\beta=0.456$); екстра-інтравертваність ($\beta=0.421$); комфорт ($\beta=-0.414$); обережні дії ($\beta=0.376$); непрямі дії ($\beta=0.375$);

потреба в пізнанні ($\beta=0.363$); асоціальні дії ($\beta=0.334$); ригідність ($\beta=0.310$), де остаточна модель множинної регресії пояснює майже 60 % дисперсії залежної змінної та коефіцієнт множинної кореляції регресійної моделі складає 0,762.

Отримані результати склали основу для розробки емпіричної моделі, в якій виокремлено два полярних особистісно-поведінкових орієнтири (емоційне напруження і стресостійкість) у визначенні ідентифікаційної детермінації переживання сепараційної тривоги в умовах лікувальної реабілітації (рис.1).

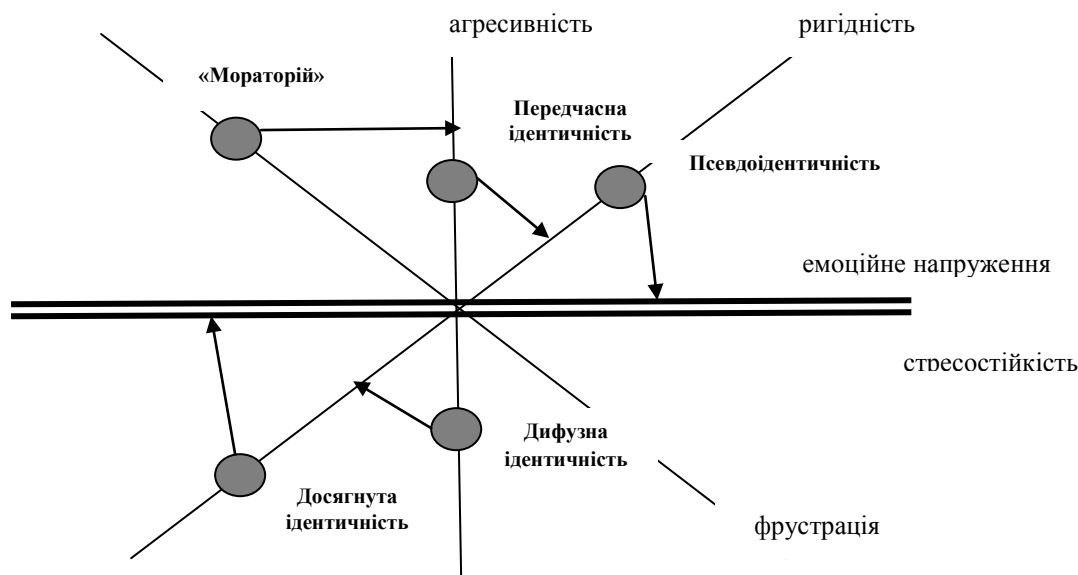

Рис. 1. Емпірична модель психологічних маркерів переживання сепараційної тривоги в умовах лікувальної реабілітації

Із супутніх емоційних станів переживання сепараційної тривоги в умовах лікувальної реабілітації виокремлено фрустрацію, агресію і ригідність. Зазначено, що фрустрацію як психічний стан в межах прояву стресостійкості слід розглядати як адаптивну (толерантну), а в межах прояву емоційного напруження як неадаптивну (інтолерантну). Подібна диференціація стосується й проявів агресії, а саме, в межах стресостійкості агресія використовується як засіб досягнення мети і переважно є ситуативною, а в межах емоційного напруження характеризується усвідомленим наміром завдати шкоду іншій людині. Прояви ригідності так само є полярними в ознаках інертності («застійності»), що блокує розумову діяльність, і рухливості (слабкої ригідності), надлишок якої заважає мислительній концентрації.

У запропонованій моделі психологічних маркерів переживання сепараційної тривоги в умовах лікувальної реабілітації відображено зафіксовані прогностичні детермінанти переживання сепараційної тривоги в людей з різним статусом ідентичності: в межах особистісно-поведінкового орієнтира емоційного напруження розташовані такі статусні позиції ідентичності, як передчасна ідентичність, «мораторій» і псевдоідентичність; а в межах стресостійкості – дифузна ідентичність і досягнута ідентичність.

Емпірично зафіксовані особистісно-поведінкові характеристики переживання сепараційної тривоги пацієнтами з *передчасною ідентичністю* найбільшою мірою визначають прояви підвищеної імпульсивності, інстинктивності, дратівливості, запальності; зафіксована схильність до асоціальних дій виражається в провокуванні конфліктів, у яких, зазвичай, така людина є активним учасником; виражена потреба в пізнанні визначає прагнення до навчання, однак воно переважно розглядається як необхідність, про що свідчать негативні показники прояву інтересу; досить вираженими є невротичні тенденції поведінки, що проявляється в obsесивно-фобічних порушеннях внаслідок негативного впливу нав'язливих спогадів, сумнівів щодо правильності власних вчинків і рішень, звинувачення себе без серйозних для цього підстав, зниження самооцінки і самоповаги. Узагальнення виявлених характеристик оформлене в *імпульсивно-фобічний* комплекс прогностичних детермінант переживання сепараційної тривоги у респондентів з *передчасною ідентичністю*.

Особливості переживання сепараційної тривоги пацієнтами, які перебувають у стані *кризи ідентичності*, найбільшою мірою визначають агресивне ставлення до оточуючого середовища; зафіксована ригідність відображається у невмінні та небажанні змінювати звички і переконання (особливо це проявляється в різкому переживанні відхилення від прийнятого режиму), вираженій настороженості й часто незрозумілій впертості, яка межує із проявами агресивності і тривожності; фрустраційні переживання супроводжуються проявами емоційної лабільності в ознаках зміни настрою, підвищеній збудливості, дратівливості, недостатній саморегуляції. Загальний психологічний зміст оформлений у *агресивно-фрустраційний* комплекс.

Специфіку переживання сепараційної тривоги пацієнтами із домінуванням *псевдопозитивної ідентичності* найбільшою мірою визначають показники емоційного напруження, що часто проявляється в переживанні відчуття безвиході, і навіть відчаю та розгубленості; будь-які незначні неприємності сильно впливають на емоційний стан; зафіксована ригідність відображається у невмінні та небажанні змінювати звички і переконання (особливо це проявляється в різкому переживанні відхилення від прийнятого режиму), вираженій настороженості і часто у прихованій впертості, яка межує із проявами асоціальної агресивності й тривожності. Визначений загальний психологічний зміст оформлений у *напружено-ригідний* комплекс.

У пацієнтів із статусом *дифузної ідентичності* переживання сепараційної тривоги найбільшою мірою визначають такі виражені стратегії копінг-поведінки, як «агресивні дії» та «імпульсивні дії», які дають змогу охарактеризувати цих досліджуваних як демонстративних щодо власної неперевершеності й значущості у формах агресивного завоювання власного авторитету, а також як імпульсивних внаслідок нестабільності загального

емоційного стану, фрустраційних переживань розгубленості й відчаю та депресивності; водночас високий позитивний фон зацікавленості й самоактуалізаційних прагнень до пізнання із тенденцією до внутрішнього саморозуміння дають змогу виокремити *агресивно-допитливий* комплекс прогностичних детермінант їхньої сепараційної тривоги.

Специфіка переживання сепараційної тривоги пацієнтами з *досягнутою ідентичністю* найбільшою мірою визначається ригідними особливостями, в яких утверджено усі ознаки їхньої відчуженості й ригідності до негативних явищ і проблем; завдяки егофільній обережності ці пацієнти не є консервативними і егоцентричними, адже в них добре розвинуте ідеальне уявлення про себе і шляхи свого самовизначення; вони допитливі, прагнуть завжди в усьому дійти до суті; сформована гнучкість в спілкуванні та підвищена рефлексивність сприяє вираженому вмінню довіряти собі та власному «Я», що допомагає оцінювати альтернативи вибору в життєвих ситуаціях і визначати значення власної корисності. Тому в цьому випадку йдеться про *довірливо-ригідний* комплекс прогностичних детермінант переживання сепараційної тривоги.

Проведений емпіричний аналіз підтверджує положення, що зміст сепараційної тривоги людини, яка перебуває на довготривалому стаціонарному лікуванні, визначається специфікою сформованої особистісної ідентичності, що обов'язково має враховуватися у взаємодії лікаря з хворою людиною.

Обґрунтовуючи активацію індивідуально-психологічних ресурсів хворої людини для подолання сепараційного тиску умов лікарні, зазначено, що основною психологічною умовою досягнення оптимальних психічних станів у хворих людей, особливо якщо вони є носіями передчасної, кризової та псевдоідентичності, є застосування психологічних і психотерапевтичних технологій, які реалізуються у таких формах взаємодії з хворим, як консультування, психокорекція і психотерапія. На основі відомих психотерапевтичних механізмів впливів та інтервенцій (психотерапевтичні відносини; інтерпретація, інсайт і розуміння; емоційне реагування; підкріплення; десенсибілізація; вироблення стресостійкості), визначено основні підходи до психотерапії осіб, які довготривало перебувають у лікувальному закладі (гештальтпсихологія, поведінкова терапія, раціональна терапія, арт-терапія) та виокремлено основні етапи психотерапевтичної взаємодії з пацієнтами (кризовий, базовий, відновлювальний). Особливу увагу приділено обґрунтуванню базових стратегій психокорекції (підтримка адаптивних навичок; зменшення уникнення; формування позитивного ставлення до стану тощо), а також застосуванню саморегуляційних технік (релаксаційні техніки, техніки візуалізації й фокусування), що сукупно забезпечує збереження психосоматичної рівноваги.

У завершенні наголошено, що застосування запропонованих психотерапевтичних технологій допомагає у виборі протистояння сепараційним труднощам в процесі лікування хворої людини, де суттєву роль відіграє ідентифікаційна належність і соціальний досвід пацієнта, фіксація й аналіз яких є основою в роботі медичного психолога щодо забезпечення особистісної захищеності та комфорту особистості в умовах лікувальної реабілітації.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано нове вирішення актуального наукового завдання, що полягає в обґрунтуванні ідентифікаційних чинників переживання сепараційної тривоги в умовах лікувальної реабілітації. Отримані в ході дослідження результати дають змогу сформулювати такі висновки:

1. Результатом комплексного міждисциплінарного теоретико-методологічного аналізу сепараційної тривоги є її тлумачення як психічного стану особистості, що викликаний ситуацією розставання (розриву) з об'єктами прив'язаності, та продукує стан незахищеності і безпорадності, що проявляється в переживанні самотності, покинутості, фрустрації й відчаю. З'ясування концептуальних позицій висвітлення психологічного змісту сепараційної тривоги, яка виникає при переживанні загрози соціальної ізоляції та високих ризиках самотності, дало змогу констатувати, що сепараційні переживання зумовлені ідентифікаційним досвідом людини, який відображає уявлення суб'єкта про власне Я та життєвий шлях. Ідентифікація людини формує її соціально значущі особистісні риси, завдяки яким вона самостійно створює систему координат існування.

Презентовано змістові та процесуальні ознаки переживання сепараційної тривоги в умовах лікувальної реабілітації особистості та зазначено, що цей психічний стан, викликаний розривом хворої людини із звичним середовищем, часто супроводжується високим емоційним напруженням, що посилює дію стресогенних факторів перебування в лікарні й збільшує небезпеку особистісної дезадаптації, аж до виникнення патологічних станів, які суттєво впливають на перебіг захворювання людини. Діапазон проявів статусів особистісної ідентичності визначає зміст переживання сепараційної тривоги в умовах лікувальної реабілітації.

2. На емпірико-діагностичному рівні з'ясовано особистісно-поведінковий зміст переживання сепараційної тривоги особистості в умовах лікувальної реабілітації в осіб з різним статусом ідентичності. Розроблена програма емпіричного дослідження, а також комплекс застосованих методів математичної обробки результатів дослідження дали змогу конкретизувати психологічний зміст особистісної ідентифікації у переживанні сепараційної тривоги людей, які довготривало перебувають у медичному закладі. Визначено

основні відмінності особистісно-поведінкових характеристик осіб з різними статусами ідентичності та окреслено їхні психологічні профілі (особи з передчасною ідентичністю є носіями «автономно тривожного» профілю; для осіб з дифузною ідентичністю притаманний профіль «захисного егоцентризму»; психологічний профіль осіб із вираженою кризою ідентичності («мораторій») узагальнено як «фрустраційно-депресивний»; досягнута ідентичність досліджуваних визначається профілем «самовідданної активності»; псевдопозитивна ідентичність оформлена у профілі «емоційної домінантності»). Виокремлено комплекс прогностичних детермінант переживання сепараційної тривоги респондентами з різними статусами особистісної ідентичності – імпульсивно-фобічний, агресивно-допитливий, агресивно-фрустраційний, довірливо-ригідний, напружено-ригідний.

3. Розроблено емпіричну модель психологічних маркерів переживання сепараційної тривоги в умовах лікувальної реабілітації, в якій виокремлено два полярних особистісно-поведінкових орієнтири у визначенні її ідентифікаційної детермінації (емоційне напруження і стресостійкість), співвідношення яких поряд із супутніми психічними станами фрустрації, агресії й ригідності дає змогу обґрунтувати особливості збереження здоров'я на максимально можливому його рівні, здатності до адекватної поведінки й успішної діяльності, можливість повноцінного особистісного розвитку в осіб з різним статусом ідентичності.

4. Узагальнено психологічні можливості психотерапевтичних заходів щодо набуття особистістю відчуття захищеності та комфорту протягом лікувальної реабілітації. Наголошено на дотриманні індивідуального підходу до кожного хворого у виборі конкретного виду психотерапевтичної допомоги. Конкретизовано психотерапевтичні механізми впливів та інтервенцій, окреслено етапи психотерапевтичної взаємодії та визначено основні підходи до психотерапії осіб, які потребують допомоги в подоланні ідентифікаційної конфліктності. Зазначено, що за об'єктивних умов впровадження системи заходів, спрямованих на розвиток здатності людини адекватно переживати сепараційний вплив, відбувається поступове задоволення потреб особистісної безпеки й досягнення особистісної відповідальності та зрілості.

Перспективами подальшої розробки й дослідження проблеми вбачаємо: удосконалення критеріїв й обґрунтування процедури дослідження когнітивних та поведінкових ознак ідентифікаційної детермінації сепараційних переживань людини в умовах лікувальної реабілітації, а також створення спеціалізованих професійно орієнтованих програм, спрямованих на розвиток здатності людини адекватно переживати сепараційний вплив.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті, надруковані у виданнях, що затверджені як фахові

в галузі психології:

1. Гайдучик П.Д. Соціально-ідентифікаційний профіль сепараційної тривоги у процесі лікування підлітків / П.Д. Гайдучик // Психологічні перспективи. – Випуск 28. – Луцьк : СНУ імені Лесі Українки, 2016. – С. 57-70.

2. Гайдучик П.Д. Ідентифікаційна детермінація сепараційних переживань людини в умовах лікувальної реабілітації / П.Д. Гайдучик. – Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка, Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / за наук. ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. – Вип. 33. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2016. – С. 104-115.

3. Гайдучик П.Д. Копінг-ресурси сепараційної тривоги особистості: теоретична експлікація проблеми / П.Д. Гайдучик. – Наук. вісник Херсонського держ. ун-ту. – Серія Психологічні науки. – 2016. – Вип. 2. – Том 1. – С. 37-41.

4. Гайдучик П.Д. Психологічні особливості переживання сепараційної тривоги особистості в умовах лікувальної реабілітації / П.Д. Гайдучик. – Психологічне консультування і психотерапія. – Харків, 2017. – Т. 1. – № 8. – С. 43-50.

Статті у міжнародних періодичних фахових виданнях:

5. Вірна Ж.П. Сепараційна тривожність в умовах лікувальної реабілітації: емпірична верифікація впливу особистісної ідентифікації / Ж.П. Вірна, П.Д. Гайдучик // Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools. Issue: 1 (25) – co-publ.: Publishing office: Accent graphics communications – Hamilton, ON, 2018. – P. 120-128.

Статті, опубліковані у збірниках матеріалів наукових конференцій:

6. Гайдучик П.Д. Психогігієна реабілітаційної взаємодії / П.Д. Гайдучик. – Актуальні проблеми сучасної психології : мат. доп. та повід. на VI звітно-наук. конф. проф-виклад. складу студ. і аспірантів. – Луцьк : ВНУ, 2007. – С. 186-189.

7. Гайдучик П.Д. Психологія сепарації: гносеологічний потенціал психологічного явища / П.Д. Гайдучик. – Особистість у соціальному, віковому та клінічному вимірі сучасного життя : зб. наук. статей / [гол. ред. Ж.П. Вірна]. – Луцьк : Вежа-Друк, 2016. – С. 104-109.

8. Гайдучик П.Д. Ідентичність в системі емоційних переживань особистості / П.Д. Гайдучик. – Особистість і суспільство: методологія та практика сучасної психології : мат. III міжнар. наук.-практ. інтерн.-конф. / за заг. ред. Л. В. Засекіної, А. В. Кульчицької. – Луцьк : ПП Іванюк В.П., 2016. – С. 100-102.

9. Гайдучик П.Д. Релевантність самоідентичності особистості / П.Д. Гайдучик. – Психогенеза особистості: норма і девіація : зб. наук. статей і тез ; [гол. ред. Я. Гошовський]. – Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2016. – С. 77-83.

10. Гайдучик П.Д. Сепараційна тривога: аспекти психологічної підтримки людини / П.Д. Гайдучик // Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб. мат. междунар. науч.-практ. конф. ; под ред. И.Е. Валитовой. – Брест : БрГУ, 2016. – С. 40-44.

11. Гайдучик П.Д. Соціальна ідентифікація у системі емоційної стійкості особистості / П.Д. Гайдучик. – Сучасна особистість: психологічні межі,

життєвий шлях, самореалізація: мат. всеукр. наук.-практ. конф. / за ред. Овчаренко О.В. – Черкаси : Черкаський нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького, 2016. – С. 11-14.

12. Гайдучик П.Д. Життєвий світ особистості як простір дитячих сепараційних переживань / П.Д. Гайдучик. – Особистісні та ситуативні детермінанти здоров'я : мат. і тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. / за заг. ред. проф. О.В. Бацилевої. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – С. 66-70.

Праці, які додатково відображають результати дослідження:

13. Гайдучик П.Д. Сепараційна тривога особистості: методологічний вимір дослідження / П.Д. Гайдучик. – Психологічне консультування і психотерапія. – Т.2 – № 1-2. – Харків, 2015. – С. 41-48.

14. Психологія професійної компетентності медичних сестер: адаптаційний вимір [текст] : колек. монографія / О.В. Лазорко, П.Д. Гайдучик, А.М. Лазько [та ін.] ; за ред. Ж. Вірної. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – 220 с.

15. Духовність. Цінності. Психологія [текст] : колек. монографія / гол. ред. М. Ледзинська, І. Філіппова. – Луцьк : Волиньполіграф, 2018. – 212 с.

АНОТАЦІЇ

Гайдучик П.Д. Ідентифікаційні чинники переживання сепараційної тривоги в умовах лікувальної реабілітації. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2018.

У дисертаційній роботі обґрунтовано ідентифікаційну детермінацію переживання сепараційної тривоги в умовах лікувальної реабілітації.

Конкретизовано психологічний зміст особистісної ідентифікації у переживанні сепараційної тривоги в умовах лікувальної реабілітації, визначено основні відмінності особистісно-поведінкових характеристик осіб з різними статусами ідентичності та окреслено їхні психологічні профілі («автономно тривожний», «захисного егоцентризму», «фрустраційно-депресивний», «самовідданої активності»; «емоційної домінантності»). Поглиблено наукові уявлення про зміст і перебіг сепараційної тривоги засобом конкретизації її змістових та процесуальних ознак в умовах лікувальної реабілітації людини.

За результатами емпіричного дослідження з'ясовано комплекс прогностичних детермінант переживання сепараційної тривоги в респондентів з різними статусами особистісної ідентичності (імпульсивно-фобічний, агресивно-допитливий, агресивно-фрустраційний, довірливо-ригідний, напружено-ригідний). Окреслено теоретико-методологічні засади комплексного застосування психотерапевтичних заходів з актуалізації внутрішніх ресурсів хворої людини при переживанні сепараційної тривоги в умовах лікувальної реабілітації.

Ключові слова: сепарація, сепараційна тривога, ідентифікація, статус особистісної ідентичності, лікувальна реабілітація.

Гайдучик П.Д. Идентификационные факторы переживания сепарационной тревоги в условиях лечебной реабилитации. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.01 – общая психология, история психологии. – Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, Луцк, 2018.

В диссертационной работе обосновано идентификационную детерминацию переживания сепарационной тревоги в условиях лечебной реабилитации. Определено сепарационную тревогу как психическое состояние личности, которое вызывается ситуацией расставания (разрыва) с объектами привязанности, провоцирует незащищенность и беспомощность, что проявляется в переживании одиночества, покинутости, фрустрации и отчаяния. Отмечено, что сепарационные переживания обусловлены идентификационным опытом человека, который отражает представление субъекта о собственном Я и жизненном пути.

Углублены научные представления о содержании и развитии сепарационной тревоги средством конкретизации ее содержательных и процессуальных признаков в условиях лечебной реабилитации человека. Указано, что это психическое состояние, вызванное разрывом больного человека с привычной средой, часто сопровождается высоким эмоциональным напряжением, что усиливает действие стрессогенных факторов пребывания в больнице и увеличивает опасность личностной дезадаптации, вплоть до возникновения патологических состояний, которые существенно влияют на течение заболеваний человека.

Конкретизировано психологическое содержание личностной идентификации в переживании сепарационной тревоги в условиях лечебной реабилитации; определены основные отличия личностно-поведенческих характеристик лиц с различными статусами идентичности и обозначены их психологические профили («автономно тревожный», «защитного эгоцентризма», «фрустрационно-депрессивный», «самоотверженной активности», «эмоциональной доминантности»).

По результатам эмпирического исследования установлено комплекс прогностических детерминант переживания сепарационной тревоги у респондентов с различными статусами личностной идентичности (импульсивно-фобический, агрессивно-любопытный, агрессивно-фрустрационный, доверительно-ригидный, напряженно-ригидный). Разработано эмпирическую модель психологических маркеров переживания сепарационной тревоги в условиях лечебной реабилитации, в которой выделены два полярных личностно-поведенческих ориентиры в определении ее идентификационной детерминации (эмоциональная напряженность и стрессоустойчивость), соотношение которых наряду с сопутствующими психическими состояниями фрустрации, агрессии и ригидности позволяет обосновать варианты сохранения здоровья на максимально возможном его уровне, способности к адекватному поведению и успешной деятельности, возможность полноценного личностного развития лиц с различным статусом

идентичности. Определены теоретико-методологические основы комплексного применения психотерапевтических мероприятий по актуализации внутренних ресурсов больного человека при переживании сепарационной тревоги в условиях лечебной реабилитации.

Диссертационная работа имеет практическое значение в использовании полученных результатов в практике медицинских работников и психологов, которые работают в сфере медицинского обслуживания, а также определяет перспективы дальнейшего усовершенствования критериев и обоснования процедуры исследования когнитивных и поведенческих признаков идентификационной детерминации сепарационных переживаний человека в условиях лечебной реабилитации, а также создания профессионально ориентированных программ, направленных на развитие способностей человека адекватно переживать сепарационное влияние.

Ключевые слова: сепарация, сепарационная тревога, идентификация, статус личностной идентичности, лечебная реабилитация.

Haiduchyk P.D. Identification factors of separation anxiety experience in medical rehabilitation conditions. – Manuscript.

Dissertation for obtaining scientific degree of the candidate of psychological sciences in specialty 19.00.01 – general psychology, history of psychology. – Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, 2018.

Identification determination of separation anxiety experience in medical rehabilitation conditions has been grounded in the dissertation paper.

Psychological content of personality identification in separation anxiety experience in medical rehabilitation conditions has been concretized, the main differences of personality and behavior characteristics of people with different identity statuses have been determined and their psychological profiles («autonomic and anxious», «protective egocentrism, «frustrative and depressive», «selfless activity» and «emotional dominance») have been outlined. Scientific understanding of the content and the course of separation anxiety by means of concretization of its content and processual features in medical rehabilitation conditions of a person have been deepened.

The complex of prognostic determinants of separation anxiety of respondents with different levels of personality identity (impulsive and phobic, inquisitive and empathic, frustrative and aggressive, passive and rigid, strained and rigid) has been specified according to the results of empirical research. The theoretical and methodological principles of the complex application of psychotherapeutic measures of internal resources actualization of a sick person experiencing separation anxiety in medical rehabilitation conditions have been outlined.

Key words: separation, separation anxiety, identification, personality identity status, medical rehabilitation.

Підписано до друку 07.05.2018 р. Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Друк на різнографі. Обсяг 0,9 ум. друк. арк. 0,9 обл.-вид. арк.
Наклад 100 пр. Зам. 57. Видавець і виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. (0332) 29-90-65).